

“MUNIS UL-USHSHOQ” ASARINING BADIY VA TASAVVUFİY TAHLILI.

ABDUMUTOLOVA SHODIYA MIRZARAHIM QIZI

FARG`ONA DAVLAT UNIVERSITETI

FILOLOGIYA FAKULTETI O`ZBEK TILI YO`NALISHI

3-BOSQICH 23.89-GURUH TALABASI.

Anotatsiya. Ushbu maqolada Shermuhammad Munisning mashhur devoni — “Munis ul-ushshoq” asari badiiy va tasavvufiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada asarning janrlari (gʻazal, ruboiy, qitʼa, muxammas), tasavvufiy gʻoyalari, badiiy uslubi va xalq tafakkuridagi oʻrni oʻrganilgan. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, “Munis ul-ushshoq” nafaqat shoirning individual ijodiy tajribasini, balki XIX asr Xorazm mumtoz adabiyoti va maʼnaviy qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim manba hisoblanadi.

Kalit soʻzlar. Munis, Munis ul-ushshoq, devon, gʻazal, ruboiy, tasavvuf, mumtoz adabiyot, badiiy tahlil.

Abstract. This article analyzes the famous divan of Shermuhammad Munis - "Munis ul-ushshaq" from an artistic and mystical perspective. The article studies the genres of the work (ghazal, rubai, qut'a, muhammas), mystical ideas, artistic style and its place in popular thought. The results of the research show that "Munis ul-ushshaq" is an important source that reflects not only the individual creative experience of the poet, but also the classical literature and spiritual values of Khorezm in the 19th century.

Keywords. Munis, Munis ul-ushshaq, divan, ghazal, rubai, mysticism, classical literature, artistic analysis.

Kirish. Oʻzbek mumtoz adabiyotida sheʼriyatning tasavvufiy va maʼnaviy qirrasini alohida oʻrin tutadi. XIX asr Xorazm shoirlaridan biri boʻlgan Shermuhammad Munis (“Munis”) oʻz ijodida turli sheʼriy janrlarni — gʻazal, ruboiy, qitʼa va muxammas — oʻzlashtirib, oʻsha davrning madaniy-maʼnaviy muhitini boyitgan.

Uning eng mashhur devoni — “Munis ul-ushshoq” — shoirning tasavvufiy qarashlari, ishq va ruhiy uygʻonish, adolat va insoniy fazilatlar kabi gʻoyalarini badiiy va poetik tarzda ifodalaydi. Asar oʻzbek mumtoz adabiyotida nafaqat sheʼriyat, balki maʼnaviy-estetik didni rivojlantiruvchi, tasavvufiy va gumanistik qadriyatlarni targʻib qiluvchi manba sifatida alohida ahamiyatga ega.

Shuningdek, “Munis ul-ushshoq” devoni oʻz davrining ijtimoiy, madaniy va maʼnaviy muhitini ham aks ettiradi. Shoirning ijodiy uslubi, janr xilma-xilligi va tasavvufiy motivlari asarda uygʻunlashib, oʻquvchiga oʻzbek mumtoz adabiyoti va Xorazm sheʼriyatining boyligini chuqur anglash imkonini beradi. Shu sababli ushbu asarni tahlil qilish orqali Munisning ijodiy merosi, tasavvufiy va ijtimoiy qarashlari, shuningdek, XIX asr Xorazm mumtoz adabiyoti va xalq tafakkuridagi oʻrni ilmiy nuqtai nazardan yoritiladi.

Asarning mazmuni va janrlari

“Munis ul-ushshoq” devoni Munisning ijodiy shaxsiyati va tasavvufiy dunyoqarashini chuqur aks ettiruvchi muhim asardir. Asar turli sheʼriy janrlarni oʻz ichiga oladi: gʻazal, ruboiy, qitʼa va muxammaslar. Har bir janr shoirning ruhiy olami va maʼnaviy qarashlarini keng yoritadi.

Gʻazallar: Shoir ishq, ruhiy uygʻonish va Haqqa muhabbat mavzularini badiiy shaklda ochib beradi. U gʻazallarda inson ruhining poklanishi, nafsi va qalbning tasavvufiy yuksalishi kabi masalalarni chuqur va lirik tarzda tasvirlaydi.

Ruboiylar: Hayot falsafasi, insoniy axloq va ijtimoiy masʼuliyat ruboiylarda ifodalanadi. Shu janr orqali shoir qisqa va chuqur iboralar bilan oʻquvchida tafakkur uygʻotadi.

Qitʼa va muxammaslar: Jamiyatdagi adolat, zulmga qarshi tanqid, insoniy fazilatlar sheʼriy obrazlar orqali yoritiladi. Shu bilan birga, Munisning shaxsiy tafakkuri, maʼnaviy tajribalari ham ifoda topadi.

Bu turli janrlar o‘zaro uyg‘unlashib, devon tarkibini boyitadi va o‘quvchiga xilma-xil she’riy tajriba beradi. Asarning epizodik va mavzuviy tuzilishi shoirning individual ijodiy metodlarini, tafakkur va estetik qarashlarini yoritadi.

Tasavvufiy g‘oyalar va ruhiy motivlar

Munis she’riyatida tasavvufiy motivlar markaziy o‘rinni egallaydi. Asarda quyidagi asosiy g‘oyalar ko‘zga tashlanadi:

Ishq ahli: Shoir ishqni nafaqat insoniy munosabat sifatida, balki Haqqa muhabbat orqali ruhiy uyg‘onish vositasi sifatida tasvirlaydi. Ishq inson qalbini poklaydi va ruhiy komillikka yetaklaydi.

Fano va baqo: Nafsdorlikdan voz kechish, ruhiy poklanish va abadiy haqiqatga intilish g‘oyasi she’rlarda turli badiiy shakllarda ifodalanadi.

Adolat va insonparvarlik: Shoir jamiyatdagi adolatsizlikni tanqid qiladi, zulmga qarshi fikr bildiradi va xalqning dardini yoritadi. Bu orqali asar ijtimoiy-ma’naviy qadriyatlarni targ‘ib qiluvchi manbaga aylanadi.

Shunday qilib, “Munis ul-ushshoq” nafaqat tasavvufiy she’riyat namunasi, balki o‘quvchida ma’naviy tarbiya, ijtimoiy ong va ruhiy uyg‘onish hissini uyg‘otadi.

Badiiy uslub va estetik xususiyatlar

Munisning badiiy uslubi uning she’riyatining asosiy jihatlarini tashkil qiladi:

Epik va lirik uyg‘unlik: Shoir hissiyot va tafakkurni uyg‘unlashtirib, she’rlarga jonli, estetik va ma’naviy boylik beradi.

Folklor elementlari: Rivoyat, maqol, xalqona iboralar va hikoyaviy motivlar she’rlarda ko‘p uchraydi, bu asarga xalqona ohang va jon bag‘ishlaydi.

Janrlar xilma-xilligi: G‘azal, ruboiy, qit‘a va muxammaslar orqali shoir turli she‘riy tajribalarni o‘quvchiga yetkazadi. Shu bilan birga, u klassik va xalq she‘riyatini uyg‘unlashtirib, asarda ijodiy yangilikni yaratadi.

Poetik tasvir va metafora: Shoir o‘z fikrlarini estetik va tasviriy metaforalar orqali ifodalaydi, bu esa she‘rlarga chuqur ma‘no va badiiy go‘zallik bag‘ishlaydi.

Badiiy uslub va janr xilma-xilligi “Munis ul-ushshoq”ni o‘zbek mumtoz adabiyotida noyob asar sifatida ajratib turadi.

Ijtimoiy va ma‘naviy ahamiyati

“Munis ul-ushshoq” devoni o‘zbek mumtoz adabiyotida quyidagi jihatlarda ahamiyatlidir:

Tasavvufiy va gumanistik g‘oyalarni keng ommalashtiradi,

Shaxsiy tafakkur va ruhiy tarbiya vositasi sifatida xizmat qiladi,

Mumtoz adabiy janrlarni rivojlantirishda muhim manba bo‘ladi,

O‘quvchiga ma‘naviy komillikka intilish, insoniy fazilatlarni anglash va ijtimoiy adolatga e‘tibor qaratish imkonini beradi.

Shuningdek, asar XIX asr Xorazmining ma‘naviy va ijtimoiy hayotini, shoirlar va xalq orasidagi ma‘naviy aloqalarni ham ochib beradi. Shu sababli, “Munis ul-ushshoq” nafaqat badiiy-estetik zavq manbai, balki ma‘naviy va tasavvufiy qadriyatlarni targ‘ib qiluvchi ilmiy ahamiyatga ega bo‘lgan devondir.

Xulosa. “Munis ul-ushshoq” devoni Shermuhammad Munisning eng muhim she‘riy merosidir. Asar turli janrlarni o‘zida mujassam etgan bo‘lib, g‘azal, ruboiy, qit‘a va muxammaslar orqali shoirning ishq, tasavvuf, ruhiy uyg‘onish, adolat va insoniy fazilatlar kabi g‘oyalarini badiiy va poetik tarzda ifodalaydi.

Shuningdek, devon o‘z davrining ijtimoiy, madaniy va ma‘naviy muhitini aks ettiruvchi manba sifatida ham ahamiyatlidir. Shoirning badiiy uslubi, janrlar xilma-xilligi

va tasavvufiy motivlari asarda uyg'unlashib, o'quvchida estetik zavq va ruhiy tarbiya uyg'otadi.

Natijada, "Munis ul-ushshoq" o'zbek mumtoz adabiyoti tarixida tasavvufiy va gumanistik qadriyatlarni targ'ib qiluvchi, shuningdek, shoirning individual ijodiy merosini chuqur yorituvchi noyob asar sifatida katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ziyouz. Shermuhammad Munis (1778–1829) — shoir, tarixnavis, devon muallifi.
2. Uzsmart. "Munis Xorazmiy" maqolasi — hayoti, ijodi va asarlari haqida umumiy ma'lumot.
3. Khorezmiy.uz sayti: "Munis Xorazmiy" — devon, "Munis ul-ushshoq" va boshqa asarlar haqida.
4. Baxtiyor.uz nashri: "Munis Xorazmiy hayoti, mehnat faoliyati, asarlari, she'riyati" maqolasi.
5. Tarix.Sinaps.uz sayti: "Munis Xorazmiy" — shoir, tarjimon va tarixnavis sifatidagi faoliyati haqida ma'lumot.
6. Baxtiyor.uz / Arxiv referatlar sahifasi: "Shermuhammad Munis. «Munis ul-ushshoq» devoni" — asar tahlili va umumiy sharh.
7. Kh-Davron Kutubxonasi materiallari: Munis she'rlari, devon va uning ijodiy merosi haqida ma'lumot.
8. E-Conference Zone maqolasi: "Shermuhammad Munis va uning Xorazm tarixnavislik maktabidagi o'rni" — tarixiy va adabiy meros tahlili.
9. Milliycha.uz nashri: "Munis Xorazmiy" — shoir hayoti, devoni va "Savodi ta'lim" risolasi haqida ma'lumotlar.
10. "Xorazm adabiy muhitida Shermuhammad Munis" — turli onlayn manbalar jamlanmasi (tarix, adabiyot, tarjima va husnixat jihatlari bilan).